

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

Факультет іноземної філології та соціальних комунікацій
Кафедра германської філології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Спеціальність 035 «Філологія»

Система вправ для навчання англійської мови на старшому етапі

Допущено до захисту « ____ » _____ 20 р.

Зав. каф. германської філології _____ канд. філол. наук, проф. Кобякова І. К.

Виконала:
студ. групи ПР-63
Мисліченко Альбіна Юріївна

Науковий керівник:
Щигло Лариса Володимирівна

Суми 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА СТАРШОМУ ЕТАПІ	6
1.1 Екскурс в історію методики навчання іноземної мови	6
1.2 Зміст системи навчання англійської мови на старшому етапі	9
1.3 Методичні засади підвищення ефективності навчання англійської мови на старшому етапі	11
РОЗДІЛ 2 СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА СТАРШОМУ ЕТАПІ	14
2.1 Проблеми розроблення системи вправ для вивчення англійської мови на старшому етапі	14
2.2 Застосування системи вправ на старшому етапі.....	18
2.3 Організація проведення занять з англійської мови на старшому етапі: практичні рекомендації	23
ВИСНОВКИ.....	27
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29

ВСТУП

У наш час в освіті України відбуваються «революційні зміни» у процесі навчання англійської мови. Як відомо, раніше пріоритетом навчання іноземної мови була граматики, це принцип «старої школи», яка мала й свої переваги. Варто зазначити, що новітні тенденції мовної освіти в Україні, зумовлені процесом об'єднання Європи, супроводжується формуванням загального освітнього і наукового простору та потребою розроблення єдиних критеріїв і стандартів у масштабах усього континенту. До того ж мовна освіта в Україні реформується з урахуванням основних досягнень європейських країн [22, с.15].

Сьогодні реалізується реформа освітньої системи, з'являються нові форми навчання, формуються нові типи освітніх установ. Основним завданням навчання на старшому етапі є розвиток особистості, формування її інтелектуального, морального і духовного потенціалу (що фіксується в Законі України «Про освіту»). Звідси виникає необхідність вивчення і аналізу нових тенденцій і напрямків з метою розроблення та впровадження в навчальний процес на старшому етапі такої системи викладання англійської мови, яка буде задовольняти, не лише запити суспільства, але й потреби здобувачів освіти [23, с. 27].

Актуальність дослідження полягає у потребі вдосконалення системи вправ для навчання англійської мови на старшому етапі з використанням інноваційних технологій з метою підвищення ефективності навчальної діяльності.

Об'єкт дослідження – вправи для навчання англійської мови на старшому етапі.

Предмет дослідження – система вправ у процесі навчання англійської мови на старшому етапі.

Мета цього дослідження – розроблення системи вправ для оволодіння англійською мовою на старшому етапі з урахуванням максимального підвищення ефективності процесу навчання.

Для досягнення поставленої мети були висунуті такі **завдання**:

1. Вивчити історико-педагогічні засади методики навчання іноземної мови на старшому етапі;
2. Розкрити зміст системи навчання англійської мови на старшому етапі;
3. Розглянути шляхи підвищення ефективності навчання англійської мови на старшому етапі;
4. Обґрунтувати та розробити оптимальну систему вправ вивчення англійської мови на старшому етапі;
5. Розробити практичні рекомендації щодо організації та проведення занять з англійської мови на старшому етапі.

Методологічною основою дослідження стали ідеї та положення, розроблені в теорії навчання іноземної мови (Ю. Бабанський, М. Баранов, В. Андреев, А. Асмолов); психологічна теорія діяльності (В. Беспалько, Д. Богоявленська, Н. Вагапова); теорія навчальної діяльності (М. Скаткін, Н. Тализіна, В. Серіков); концептуальні положення теорії мовної особистості (А. Хуторвській, В. Шадриков, В. Шаталов). Історія методів викладання іноземних мов найбільш повно досліджена й описана І.Рахмановим. Історією методики займалися К.Ганшина, І.Грузинська, умови викладання іноземної мови в основній і старшій школі вивчали І. Бім, М. Вайсбурд, Л. Зеня, І. Зимня, С. Ніколаєва, Є. Полат.

Теоретичне значення цієї роботи полягає у розробленні практико-методичних засад навчання англійської мови на старшому етапі для підвищення ефективності навчального процесу.

Практичне значення роботи полягає в можливості використання матеріалів дослідження в педагогічній діяльності як вчителями загальноосвітніх закладів, так і викладачами вищої школи для навчання англійської мови на початкових курсах.

Структура бакалаврської роботи. Робота складається з двох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА СТАРШОМУ ЕТАПІ

1.1 Екскурс в історію методики навчання іноземної мови

Мова – це система спілкування і вона відіграє життєво важливу роль у людському суспільстві, іноземна мова зокрема. На початку ХХ-го століття вченими було запропоновано використовувати нові підходи та методи навчання. Поява цих підходів та методів не лише задовільнила потреби дослідників мови, але також викликала інтерес викладачів іноземної мови. Загальний огляд цих підходів необхідний для того, щоб отримати певні уявлення щодо їхніх переваг та недоліків [20, с. 15].

З часом змінювалися цілі навчання іноземної мови, також вимоги до її оволодіння. Отже, було здійснено перехід до комунікативного навчання. Криза породила методичний пошук, який сприяв розвитку сучасних методичних концепцій навчання іноземних мов: фундаментальної, лінгвосоціокультурної, комунікативної, інтенсивної, емоційно-сміслової, проєктної, тренінгової [20, с. 26]. Розглянемо їх більш детально.

Фундаментальна методика викладання іноземної мови має свої давні традиції. Для оволодіння англійською мовою потрібно приблизно 4-6 років, до того ж навчання починається з основ. Базова методика є основою для формування навчальних планів на старшому етапі, оскільки у здобувачів освіти немає впевненості у власних знаннях іноземної мови, усвідомлення непередбачуваності мовних ситуацій, які час від часу виникають. Навчаючись відповідно до традиційної методології, здобувачі освіти не лише оперують різними лексичними одиницями, але й вчаться пристосовуватися до реальних умов [14, с. 24].

Найбільш відомою представницею традиційної методики викладання іноземної мови є Н. Бонк. Її підручники англійської мови, написані спільно з іншими авторами, давно стали класикою жанру і пережили конкурентну боротьбу минулих років. За основу традиційного підходу беруть уявлення про мову як реальний та повноцінний засіб спілкування, а тому всі без винятку мовні елементи – усне та письмове мовлення, аудіювання потрібно вдосконалювати систематично і пропорційно. Традиційна методика частково трансформує мову в самоціль, утім, не варто вважати це мінусом [14, с. 26].

Лінгвосоціокультурний підхід – єдиний з найбільш ґрунтовних способів вивчення іноземних мов, що апелює до такого компоненту, як громадське та культурне середовище. Прихильники цього методу рішуче переконані, що мова втрачає життєдіяльність, коли викладачі і здобувачі освіти мають на меті освоїти лише лексико-граматичні форми. Лінгвосоціокультурний підхід пов'язує мовні структури (граматику, лексику) з позамовними чинниками. Завдання вивчення мови за допомогою цього методу – спрощення осмислення співрозмовника, розвиток сприйняття на підсвідомому рівні. Тому будь-який здобувач освіти, який обрав такий цілісний аспект, зобов'язаний ставитися до мови, як до дзеркала, в якому відображаються географія, традиції, побут, повсякденне життя [3, с. 11].

Комунікативна методика спрямована саме на вірогідність спілкування. Комунікативний підхід спрямований на подолання страху перед спілкуванням. Індивід, що оволодів стандартним набором граматичних систем, а також лексикографічним резервом в 600-1000 слів, легко зможе знайти спільну мову в незнайомому середовищі. Основне завдання цієї методики - навчити здобувача освіти спочатку вільно говорити мовою, а потім думати на ній. Повний комплекс прийомів може допомогти сформувати англійськомовну атмосферу, в якій повинні працювати здобувачі освіти: читати, спілкуватися, брати участь в рольових іграх, висловлювати власні ідеї тощо [7, с. 12].

Емоційно-смісловий метод досліджував болгарський психіатр Лозанов, який розробив власний принцип психокорекції та випробовував його на своїх пацієнтах. Він розподіляв своїх пацієнтів на групи за їх інтересами, а вивчення іноземної мови було як медичне застосування. За допомогою цієї методики вже з першого заняття викладач може вільно спілкуватися зі здобувачами освіти. Здобувачі освіти придумують англійською легенди або історії. Суть методу в тому, що фрази і конструкції речень дуже добре запам'ятовуються [11, с. 61].

Проектна методика використовується переважно в школах Америки. Її значення полягає в застосуванні вивченого матеріалу на практиці, це і є оптимальним для застосування після закінчення цілого модуля, коли виникає вірогідність оцінювання ступеню засвоєння навчального матеріалу.

Тренінгова методика ґрунтується на самостійному дослідженні, з тією поправкою, що здобувачам освіти пропонується раніше відпрацьований матеріал і наочно пояснюється викладачем. Як і в будь-якому тренінгу, здобувач освіти набуває певних навичок, запам'ятовує правила і застосовує їх на практиці [14, с. 16].

Отже, ми зробили короткий екскурс в історію методики навчання іноземної мови на старшому етапі, утім, зважаючи на обмежений обсяг роботи відсутня можливість представити більш ґрунтовний аналіз, утім, серед основного здобутку цього параграфу можемо окреслити таке: визначено і надано характеристику сучасних концепцій методики навчання іноземних мов: фундаментальної, лінгвосоціокультурної, комунікативної, інтенсивної, емоційно-сміслової, проектної, тренінгової, що й буде взято за основу для розкриття наступного питання – змісту системи навчання англійської мови на старшому етапі.

1.2 Зміст системи навчання англійської мови на старшому етапі

Зміст викладання іноземної мови на старшому етапі полягає в гарантуванні досягнення основної мети - навчити здобувачів освіти контактувати іноземною мовою на повсякденні, академічні та професійні теми. Звідси, зміст навчання підпорядкований розвитку іншомовної комунікативної компетенції та вміщує вербальну, соціокультурну, логічну та стратегічну компетенції. Значна кількість дослідників вважають, що іноземна мова є засобом міжкультурного спілкування, до того ж практичною метою навчання визнається міжкультурна комунікативна компетенція фахівців [21, с. 75].

Система традиційного навчання має такі завдання: здобувачі освіти повинні оволодіти найбільшим обсягом практичних знань. Отриманні знання в процесі цього навчання є енциклопедичного характеру, мають конкретний обсяг даних, який представлено як тематичні блоки [16, с. 6].

Організації процесу викладання англійської мови передбачає відповідний алгоритм оволодіння мовою:

- 1) рівень ступенів навчання (початковий, молодший, середній, вищий);
- 2) рівень циклів навчання;
- 3) рівень процесів (етап формування лексичних, граматичних навичок, етап вдосконалення навичок, етап розвитку вмінь);
- 4) рівень стадій навчання, які визначаються всередині етапів і підетапів (стадії імітації, підстановки, трансформації, репродукції, комбінування) [17, с. 52].

Зміст навчання англійської мови на старшому етапі визначається метою вибудовування іншомовної комунікативної прерогативи і дотриманням професійної організації. Зміст навчання має такі підсистеми:

- сфери спілкування, теми, ситуації;
- мовний, мовленнєвий, країнознавчий та лінгвокраїнознавчий матеріал;

– знання, навички й уміння мовлення на повсякденні та професійні теми [16, с. 156].

Навчання на старшому етапі англійської мови застосовується шляхом досягнення таких **цілей**:

– практичної – передбачає формування в здобувачів освіти загальних та професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій (лінгвістична, соціолінгвістична і прагматична) для забезпечення ефективного контактування в академічному та професійному середовищі;

– пізнавальної – сприяє залученню здобувачів освіти до таких академічних видів роботи, які активізують і далі розвивають увесь спектр їхніх пізнавальних здібностей;

– розвивальної – через допомогу здобувачам освіти у формуванні загальних компетенцій задля розвитку їхньої особистої мотивації; зміцнення впевненості як користувачів іноземної мови та їхнього позитивного ставлення до вивчення мови;

– соціальної – сприяє становленню критичного самоусвідомлення та вміння спілкуватися в міжнародному середовищі;

– соціокультурної – через досягнення розуміння різнопланових міжнародних соціокультурних проблем для того, щоб діяти належно в культурному розмаїтті професійних та академічних ситуацій [25, с. 66].

Завдання для ефективного навчання англійської мови:

– дотримуватись принципу раннього професійного спрямування навчання іншомовного спілкування;

– упроваджувати культурологічний підхід до навчання;

– забезпечити відповідність навчання іноземної мови європейським стандартам;

– дотримуватись умотивованого характеру мовленнєвих дій викладача і здобувачів освіти;

– змінити роль викладача у спілкуванні зі здобувачами освіти;

– створювати позитивну емоційну атмосферу на заняттях [6, с. 147].

Отже, нами було встановлено зміст системи навчання англійської мови на старшому етапі, яка полягає у поясненні здобувачам освіти традиційної системи навчання, алгоритму системності організації процесу навчання.

1.3 Методичні засади підвищення ефективності навчання англійської мови на старшому етапі

Іноваційна зорієнтованість зобов'язує викладача здійснити процес навчання у такий спосіб, щоб, розпоряджаючись ним, розвивати фахівців-лідерів, майбутніх управлінців з позитивною мотивацією [6, с. 54].

Під підвищенням процесу навчання англійської мови розуміють застосування інноваційних способів, зокрема, введення в процес навчання сучасних інноваційних технологій - комп'ютерних та мережевих засобів. Щодо практичної частини навчання, враховується бажання України приєднатися до Європейського Альянсу, тому важливим є включення в зміст навчання англійської мови того, що відображає: геополітичний образ сучасної Європи, суспільно-політичні європейські структури, історичне надбання Європи, думки державності і незалежності в світі, загальноєвропейську культуру і європейське культурне розмаїття, багатомовність сучасної Європи, лінгвістичні права людини, історію розвитку ідеї єдиного загальноєвропейського простору, збереження культурного розмаїття його громадян, бажання до збалансованості інтересів представників різних держав і народів Європи, до проведення загальних акцій, націлених на рішення природоохоронних, фінансових, громадських і політичних питань сучасної Європи та світу [6, с. 76].

Оскільки думки європейської інтеграції враховують ознайомлення не лише з цивілізацією англосовітної Великобританії, утім, і інших європейських держав, на заняттях необхідно сфокусувати здобувачів освіти на той факт, що будь-яке населення має власну культуру, свої традиції, спосіб життя, манеру спілкування, концепцію цінностей. На прикладі вивчення англійської мови

варто створювати єдину іншомовну компетенцію здобувачів освіти, застосовуючи для цього нові практико-педагогічні методи та освітні технологічні процеси [9, с. 12].

Це можна зробити за допомогою використання в роботі викладача таких форм роботи:

- Круглий стіл.
- Мозковий штурм.
- Ділова гра.
- Творчі завдання.
- Робота в малих групах.
- Навчальні ігри (рольові ігри, імітації, ділові ігри та освітні ігри).
- Використання суспільних ресурсів (запрошення фахівців, екскурсії).
- Соціальні проекти та інші поза аудиторні методи навчання (змагання, інтерв'ю, фільми, вистави, виставки).
- Тестування.
- Розминки.
- Зворотній зв'язок.
- Дистанційне навчання.
- Тренінги. [6, с. 84]

У процесі навчання англійської мови вагомим вважається в роботі викладача застосування доцільних і точних методів. Рекомендують такі методи: впровадження лексики з опорою на картинки, креслення, схеми; контроль аудіювання зі збіркою тестів; застосування нових слів. За допомогою форм роботи викладач стимулює пізнавальну роботу здобувачів освіти, спонукає їх до творчого процесу, зменшує страх припуститися помилки і бути неправильно зрозумілими, створює і формує навички граничного мислення, здатність висловлювати власну думку. Кожен викладач з часом набуває

унікальних навичок проведення заняття, накопичує власні прийоми, які уможливають надання інформації для більш продуктивного навчання [6, с. 197].

Сучасні технології надають змогу здобувачам освіти вивчати англійську мову більш ефективно. Різноманітні онлайн додатки дозволяють навчатися в будь-який час.

Інтернет дає чудову змогу спілкуватися з людьми, які живуть в різних куточках світу, забезпечує адекватне сприйняття іноземної мови. Ще однією прерогативою застосування Інтернету є можливість перевірити засвоєння використаного матеріалу за допомогою онлайн тестування [7, с. 44]

Як висновок, основним шляхом підвищення ефективності навчання англійської мови є використання в роботі викладача інноваційних технологій викладання іноземних мов на старшому етапі, яке можливе за рахунок поєднання традиційних і інтенсивних методів навчання і розробленні цілісної системи навчання. На сьогоднішній день, коли комп'ютерні технології застосовуються в усіх галузях людської діяльності, з'явилася потреба удосконалення процесу навчання англійської мови, оскільки володіння іноземною мовою є одним із чинників, що впливають на конкурентоспроможність фахівців молодого покоління на ринку праці у всьому світі.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ НА СТАРШОМУ ЕТАПІ

2.1 Проблеми розроблення системи вправ для вивчення англійської мови на старшому етапі

Система вправ – одна з основних проблем у практиці і теорії викладання іноземних мов. У працях методистів питання системи вправ розглядається у світлі навчання професійно-орієнтованого усного мовлення. У навчанні будь-якої дисципліни, в тому числі й іноземної мови, вправи відіграють важливу роль. У навчальній і позанавчальній діяльності формування умінь і навичок через вправи може йти двома шляхами: індуктивно, від простих елементів до складної дії (читання, письмо), і дедуктивно, від цілісної дії до вдосконалення деталей (відпрацювання швидкості та виразності читання, навичок письма) [9, с. 2].

Під час організації занять з іноземної мови у вигляді вправ зазвичай виокремлюються такі етапи:

- пояснення викладача, що включає показ основних етапів майбутньої роботи;
- пробний етап – виконання роботи двома-трьома здобувачами, в той час як інші спостерігають і при необхідності роблять зауваження;
- фронтальне виконання роботи всіма здобувачами, надання викладачем необхідної допомоги здобувачам, які погано справляються із завданням;
- контроль і оцінка результатів роботи [12, с. 45].

Використовувані вправи на заняттях з іноземної мови повинні, першочергово, бути спрямовані на досягнення першорядної мети, а саме – формування комунікативної компетенції. Опанування комунікативною

компетенцією передбачає правильне використання системи мовленнєвих і мовних норм, адекватних автентичній ситуації спілкування. Завданням організаторів навчання є використання комбінації методів і засобів навчання іноземних мов, які забезпечать ефективність навчального процесу по формуванню комунікативної компетенції.

Відповідно, відбір системи вправ повинен виходити з ряду вимог:

- спрямованість вправ на вирішення конкретного завдання, співвіднесені з кінцевою метою навчання;
- наявність чіткої установки на здійснення саме тих дій і операцій, які підлягають формуванню комунікативної компетенції;
- відповідність змісту вправи рівню навченості;
- наявність структури (інструктивної і виконавчої);
- забезпечення поетапності формування навичок і умінь;
- проблемний характер вправ, що сприяє активізації розумової діяльності, їх більшої залученості в навчальний процес [19, с. 288].

Під час розроблення системи вправ варто виходити з таких вимог: застосовувати ситуативні завдання у вправах, дотримуватися їх циклічності, а також поступово ускладнювати поставлені завдання. На заняттях з іноземної мови на старшому етапі використовувати як комунікативні, умовно-комунікативні, так і некомунікативні вправи [5, с. 24].

Використовувана система вправ повинна включати підготовчі вправи, спрямовані на виконання дискурсивно-логічних дій, необхідних, наприклад, для підготовки до ділових переговорів (співбесіда, обговорення контракту) і їхнього безпосереднього проведення. Крім того, використовуються мовленнєві вправи, що забезпечують максимальну практику в усному спілкуванні на іноземній мові, так як припускають смислове сприйняття в умовах, наближених до природного мовного спілкування [21, с. 48].

У систему вправ ми включаємо вправи, що сприяють зняттю специфічних труднощів спілкування. До цього комплексу вправ варто віднести розуміння і вживання лексичних одиниць професійного словника і,

як наслідок, можливості переходу від письмової комунікації до усної. Здобувачам пропонуються такі вправи: підберіть визначення до нових слів зі списку (завдання на співвіднесення (matching)); вставте пропущені слова; закінчить пропозиції, використовуючи слова і словосполученнями з активного словника; приберіть зайве слово з ланцюжка слів (odd one out); вирішіть кросворд; виберіть один правильний варіант перекладу слова (словосполучення) з трьох запропонованих; заповніть таблицю необхідною лексикою на основі інформації з тексту; розподіліть виділені слова в тексті по частинах мови, як показано в моделі, утворіть відсутні частини мови самостійно; зіставте картинку з графічним описом; підберіть синоніми / антоніми і ін.

До другого комплексу повинні входити умовно-комунікативні вправи, які, першочергово, спрямовані на тренування мовного і мовленнєвого матеріалу в умовах комунікації, що імітує реальне середовище.

Прикладами установок цього комплексу вправ можуть виступати: складіть діалог за зразком, звертаючи увагу на активну лексику уроку; поставте репліки діалогу в правильному порядку (unjumbling); доповніть таблицю відсутньою інформацією з тексту; опишіть, наприклад, обов'язки співробітника / відділу компанії, використовуючи опорні пункти, і т.д.

Третій комплекс вправ вміщує комунікативні вправи. Вони спрямовані на контроль і вдосконалення комунікативних навичок здобувачів, а також на розвиток умінь використання вивчених мовних форм і мовних зразків у різних ситуаціях спілкування, що дозволяє здобувачам продемонструвати рівень володіння іноземною мовою. До поширених установок мовленнєвих вправ відносяться: обговоріть в парі / міні-групі питання по запропонованій темі, зробіть висновки, висловіть свою думку; підготуйте інформацію з досліджуваного питання професійної спрямованості із залученням додаткових джерел; представте вивчений матеріал у вигляді таблиці, тощо.

Одне з основних завдань навчання іноземної мови – розвиток навичок та умінь говоріння. Утім, опанування цим видом мовленнєвої діяльності

пов'язане з труднощами. Щоб створити мотивацію спілкування англійською мовою, варто створювати таку ситуацію, коли середовище, в яке ставиться здобувач викликають у нього потребу говорити.

Наведемо приклади вправ для розвитку умінь говоріння: *Situational teaching*.

1. *You were at the shop and lost your purse. You think another person took it. Think about your actions. The other student in the group is a policewoman/policeman. Tell her/him exactly what happened.*

2. *You won a grant to participate in an exchange programme. You are going to call your friends to ask about nuances studying abroad. Make up the dialogue [24].*

Наведемо приклади вправ для розвитку умінь письма:

1. *The teacher explains the new theme to students and writes a sentence on a piece of paper connected with theme. She does not show the sentence. Students continue the sentence but they can not see the sentence before. Finally, after the writing sentences all students open the paper. Teacher or one of the students read this funny text.*

2. *Last weekend you were at the new restaurant. But you were dissatisfied with the level of service and the quality of food. Write a letter of complaint and tell about your poor experience [25].*

Наведемо приклади вправ для розвитку умінь читання та аудіювання:

1. *Identify the main topic of this text.*
2. *Define the main purpose of the text.*
3. *Answer the following questions.*
4. *Divide the text into logical parts and head them.*
5. *Formulate the main idea of the text.*
6. *Determine what information should be added to the text.*
7. *Make up a plan of the text.*
8. *Retell the text.*

9. *Make a dialogue in which you share information with your partner about the process of studying abroad.*

10. *Work in pairs: make a dialogue between the lecturer and the student on a given topic. Use the following expressions to interact in a foreign language.[24]*

Отже, в комплекс цілеспрямованих навчальних дій, які розвивають вміння та навички мовленнєвої діяльності, повинні входити як підготовчі, так і розвивальні вправи.

Вибір системи вправ для відпрацювання усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письма) залежить від рівня володіння іноземною мовою студентами. Кількість тих чи інших видів вправ передбачається викладачем, оскільки тільки він може визначити темп, складність і необхідність більш ретельного відпрацювання видів мовленнєвої діяльності всередині конкретної групи студентів. Варто зазначити, що тактика викладача включає контроль за сформованістю навичок і поступове наростання складності виконуваних вправ.

2.2 Застосування системи вправ на старшому етапі

В цьому параграфі розглянемо систему вправ для навчання англійської мови студентів початкових курсів за їх професійним спрямуванням.

Сьогодні англійська мова є одним з основних засобів професійного спілкування, що дозволяє фахівцям, що говорять на різних мовах, обмінюватися досвідом. Саме тому велика увага приділяється навчанню англійської мови.

Першочергово варто зазначити, що у процесі навчання саме професійної мови приділяється невинувато мало уваги, – аудіюванню. Воно є активним розумовим процесом, тому що спрямоване на сприйняття, впізнавання і розуміння нових повідомлень, а це передбачає творче комбiнування навикiв i активне їх застосування вiдповiдно до ситуацiї, що змiнилася. Цi навички можна роздiлити на такi основнi групи: навички пiдсвiдомого розпiзнавання

граматичних форм мови; навички безпосереднього розуміння слів і словосполучень; навички підсвідомого сприйняття і розрізнення звукової сторони мови.

Для навчання студентів використовуються чотири основні підходи до навчання аудіювання [21, с. 86].

Відповідно до першого підходу, спочатку виконуються підготовчі, а потім мовленнєві вправи.

Інший підхід до навчання аудіювання полягає в тому, що підготовча робота виконується в процесі роботи над говорінням. До того ж студенти навчаються підсвідомо розрізняти форми слів, словосполучень, граматичних структур на слух. Крім того, вони розвивають обсяг слухової пам'яті і розуміють всілякі поєднання і мову нормального темпу.

Наступний підхід поєднує аудіювання та читання, а також аудіювання та письмо. Цей підхід доцільно застосовувати для засвоєння складних синтаксичних моделей, які важко сприймаються на слух.

Під час навчання аудіюванню часто вдаються до підходу багаторазового прослуховування одного і того ж тексту, що може бути корисним при підготовці монологічного висловлювання.

Нами використовувалися завдання з аудіювання як один із засобів відпрацювання нового мовного матеріалу і сприяли розвитку вміння сприймати на слух терміни і певні вирази, пов'язані з тією чи іншою науковою областю. Отже, з аудіюванням були пов'язані не тільки типові завдання на розуміння прослуханої інформації (вірні чи невірні твердження, вибору правильного варіанту відповіді), а й завдання на заповнення пропусків у тексті, коли студентам необхідно вписати той чи інший термін.

Безумовно, при проведенні аудіювання на професійну тему особливу складність викликає підбір матеріалу. Нами використовувалися підкасти з різних сайтів, наприклад Scientific American, а також завдань з сайту Listen a minute, де представлені аудіозаписи на найрізноманітніші теми, в тому числі і наукові. Крім того, в рамках освітнього процесу був використаний хостинг

YouTube, де серед відеозаписів представлено відео на різну тематику. Незаперечною перевагою подібних відео є можливість використання субтитрів для слабших студентів. Що ж стосується завдань до таких відео, то можливим є обговорення загального змісту – ведення діалогу, так і більш типові завдання: чи правильні дані твердження, вставте в представлений текст вірні за змістом слова (з опертям на відеоматеріал) тощо.

Труднощі з підбором матеріалу виникають і під час навчання читання літератури. Загалом перед викладачами у цьому випадку стають два питання: як навчати читанню літератури?; які тексти підбирати?

Зокрема, завдання, коли студентам пропонується знайти в тексті певну інформацію, безпосередньо пов'язані з пошуковим читанням, а значить, індуктивним аналізом тексту. А ось робота по знаходженню англомовних еквівалентів до україномовних слів і виразів може бути віднесена до дедуктивного аналізу тексту.

Подібні типи завдань сприяють вирішенню відразу кількох завдань, які ставляться при навчанні читання [3, с. 13]:

- розвиток здатності вгадувати значення невідомих слів;
- розвиток здатності «ігнорувати» невідомі слова і вирази, якщо вони не заважають загальному розумінню змісту тексту;
- навчання сприйняттю нових комбінацій відомих мовних одиниць.

Отже, під час навчання читання важливо, щоб тексти були логічно розподілені за рівнем складності, щоб мовні одиниці, представлені в кожному новому тексті, частково перегукувалися з тим, що студенти проходили раніше, а частково були абсолютно новими. З одного боку, цей підхід дозволяє перевірити, наскільки добре був засвоєний попередній матеріал, а з іншого, дає студентам можливість вибудовувати отримані знання в певну систему, а значить, краще засвоювати матеріал.

Загалом у методиці викладання іноземних при відборі навчального матеріалу пропонують орієнтуватися на такі характеристики: інформаційна насиченість, культурологічна маркованість, комунікативна цінність,

прагматична цінність, актуальність, доступність, автентичність, наочність, мотиваційно-пізнавальна цінність, варіативність і різноманітність [20, с. 41].

Досить часто в якості джерела текстів виступає вже згаданий сайт *Scientific American*, де представлені статті з найрізноманітніших напрямків. Важливо зазначити, що в межах розгляду текстів такого типу уможлиблюється відпрацювання не лише лексичних, а й граматичних навичок.

Безумовно, читання – далеко не єдиний аспект, який варто враховувати у процесі навчання. Справа в тому, що основна мета викладання англійської – дати можливість спілкуватися із зарубіжними колегами, ділитися своїм досвідом і переймати передовий досвід з-за кордону. Це означає, що важливе місце займає вміння письмової комунікації.

Варто зазначити, що для здобувачів важливу роль відіграє курс «*Academic writing*», в ході якого вони знайомляться зі структурою наукових статей (їх формальним розподілом на частини – «*Methods*», «*Results*» тощо, а також лексичним наповненням – певними лексичними одиницями, що дозволяють вводити приклади, наводити аргументи тощо) і набувають навички написання цих статей.

До текстів, за допомогою яких здійснюється письмова професійна комунікація, відносяться не лише супровідні листи, резюме та наукові статті, а й ділове листування, реферативний виклад певних наукових видань тощо. Звідси, здобувачі знайомляться з особливостями цієї комунікації на певному етапі навчання та вчать цьому поступово [23, с. 24].

У процесі навчання письмової комунікації необхідно не просто пояснювати студентам структуру, наприклад, ділового листа та познайомити з лексичними одиницями, характерними для нього, а й дати уявлення, як можуть бути сприйняті ті чи інші неточності в письмовій мові носієм мови, які помилки здатні привести до того, що комунікація не відбудеться [2, с. 34].

Загальновідомо, що першорядне значення в аспекті отримання полікультурної освіти має література, і саме тому при роботі зі студентами велика увага приділяється такому аспекту, як домашнє читання (*home reading*).

На заняттях з англійської мови здобувачі обговорюють художні твори, що дозволяє не лише покращити їх словниковий запас, а й познайомити студентів з культурними та історичними реаліями початку [3, с. 15].

Крім можливості зрозуміти культуру країни мови, що вивчається, включення в академічний курс англійської знайомства з творами американських і британських письменників має і ще один позитивний ефект: дає студентам можливість отримати знання про стилістику англійської мови вже на першому курсі.

Безумовно, аспект «home reading» передбачає величезну самостійну роботу студентів: саме вдома вони читають текст, пишуть есе і монологи, часто виконують лексичні вправи. У таких умовах значущими виявляються розроблені викладачами дистанційні освітні курси, де представлені не тільки необхідні для читання тексти і вправи, які студенти виконують самостійно, але і посилання на інтернет-джерела, де вони можуть знайти необхідні лінгвістичні або країнознавчі коментарі.

Загалом знайомство здобувачів з англійською та американською літературою здійснюється не лише в межах дисципліни «Практичний курс з іноземної мови», одним з аспектів якого якраз і є «home reading», а й в межах таких курсів, як «Історія англійської та американської літератури», а також «Стилiстика англійської мови».

Отже, як висновок, вправи як невід'ємна частина процесу навчання іноземної мови, в тому числі і професійної, сприяють розвитку не лише власне мовленнєвих умінь, а й формують комунікативну компетенцію, необхідну для подальшої професійної діяльності, без достатнього рівня якої неможливо адекватно і ефективно здійснювати іншомовне спілкування. Під час формування системи вправ варто враховувати основні принципи, цілі навчання, специфіку навчального матеріалу та фахової термінології.

2.3 Організація проведення занять з англійської мови на старшому етапі: практичні рекомендації

Навчання іноземної мови на старшому етапі повинно здійснюватися на основі певних принципів, вимог та правил, які враховують потреби здобувачів освіти, цілі і завдання освітнього процесу [1, с. 54]:

1. Викладач повинен застосовувати індивідуальний підхід в навчанні, враховувати здібності, інтереси, потреби здобувачів, що відрізняються за рівнем мовної підготовки, особистих якостей, життєвих пріоритетів та ін. Як приклад можна привести групи студентів, сформовані на основі рівня володіння іноземною мовою. У процесі відбору матеріалу і змісту заняття викладачеві варто орієнтуватися на наявні знання здобувачів, ступінь сформованості їхніх мовленнєвих умінь. Зазвичай, приміром, групи здобувачів діляться на рівні Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate і Upper Intermediate. Викладачеві варто враховувати такий поділ, вибирати й адаптувати матеріал для ефективного використання у процесі розвитку мовленнєвих умінь і комунікативної компетенції загалом.

2. Викладач повинен створювати психологічно комфортну робочу атмосферу, в якій здобувачі можуть і хочуть вчитися, взаємодіяти один з одним, обговорювати соціальні та професійні проблеми, спільно виконувати завдання, не відчуваючи страх або невпевненість в собі під час заняття, активно висловлюватися, використовувати набуті знання.

3. Однією з найбільш важливих вимог до процесу навчання у цьому контексті є використання актуального, цікавого і професійно-значущого матеріалу на заняттях. Викладачеві варто керуватися загально-дидактичним принципом унаочнення, психологічним принципом поетапності в розвитку мовних умінь, методичними принципами комплексності, взаємопов'язаного навчання видів мовленнєвої діяльності та урахування рідної мови, а також принципами комунікативного навчання спілкуванню: мовленнєвій активності,

функціональності, ситуативності, інформативності та професійної спрямованості навчання [7, с. 49].

Особливо варто звернути увагу на дидактичні опори, що застосовуються в процесі розвитку мовленнєвих умінь на заняттях з іноземної мови. Ці засоби сприяють удосконаленню процесу навчання і допомагають викладачеві презентувати матеріал, а студентам орієнтуватися в розмаїтті інформації, професійній лексиці, термінології і активно ними користуватися. Як найбільш актуальні і часто застосовувані дидактичні опори виступають текст, малюнки, таблиці, графіки, схеми, інструкції тощо [9, с. 3].

Отже, під час процесу навчання іноземної мови на старшому етапі варто розробляти вправи, які розвивають мовленнєві уміння з відповідними дидактичними опорами.

Мовленнєві вправи відіграють важливу роль у формуванні та подальшому розвитку умінь формулювати власні мовленнєві дії, висловлювання у середовищі, близькому до реальних умов. Мовленнєві вправи виконують ряд функцій, які визначають їх цінність у процесі формування іншомовної комунікативної компетенції. У цьому контексті мовленнєві вправи тісно пов'язані з трьома видами діяльності: розумовою (інтелектуальною), власне мовленнєвою та соціально-поведінковою [12, с. 54]

Основна функція вправ щодо розумової діяльності – це, першочергово, розвиток вміння формулювати твердження на іноземній мові, логічно їх вибудовувати і вдосконалювати з урахуванням мети висловлювання. Функція таких вправ в власне мовленнєвій діяльності є розвиток вміння формувати висловлювання іноземною мовою за допомогою різних мовних засобів і мовних структур, кліше. Функція вправ у соціально-поведінковій сфері має на увазі формування вміння взаємодіяти на іноземній мові, беручи до уваги різноманітні ситуації та наявність партнерів спілкування, їх індивідуальні характеристики і якості [16, с. 19].

Для формування системи вправ розвитку мовленнєвих умінь у навчанні іноземної мови необхідно врахувати специфіку матеріалу, що застосовується

в процесі навчання для конкретної професійної спрямованості, наявність термінології, основні аспекти комунікативної компетенції. Мовленнєві вправи повинні розвивати всі сторони мовленнєвого вміння, отже, вони складаються при дотриманні певних правил і вимог:

1. Мовленнєва вправа – це завдання різного рівня.
2. Мовленнєва вправа забезпечує природну ситуативність навчання.
3. Кожна мовленнєва вправа є новою ситуацією.
4. Мовленнєва вправа забезпечує мотивовану ініціативність студента.
5. Мовленнєва вправа є окремим випадком мовної діяльності студента.
6. Мовленнєва вправа забезпечує комбінованість мовного матеріалу [14, с. 18].

Система вправ не може і не повинна зводитися лише до досягнення репродуктивно-продуктивного рівня, а включати комбінацію з продуктивними вправами. Останні є характеристикою щодо «автономного» використання студентами мовних зразків, вивчених раніше, залучення їх досвіду. Мета продуктивних вправ – побудова висловлювань на задані теми без опори на модель, що передбачає правильне використання мовних форм і змістовної складової матеріалу [14, с. 23].

Вивчення педагогічної, навчально-методичної літератури, досвід провідних фахівців в області методики навчання іноземних мов, а також особистий досвід викладання англійської мови у вузі дозволили зробити наступні висновки. Система вправ, підібраних відповідно до комунікативних потреб студентів, а також їх рівнем володіння іноземною мовою, дозволяє:

- розвинути вміння діалогічного / монологічного мовлення на репродуктивному та репродуктивно-продуктивному рівнях;
- підготувати студентів до самостійного мовного висловлювання за темами, відповідним їх майбутній професійній діяльності;
- виявити прерогативні для освоєння мовні одиниці, форми, граматичні конструкції;

- забезпечити контроль навичок різних видів мовленнєвої діяльності;
- реалізувати принцип особистісно-орієнтованого навчання, що виражається у темпі виконання вправ і їх складності, посильності в залежності від рівня володіння іноземною мовою здобувачів;
- використовувати різні форми співпраці викладача зі студентами і студентів між собою (робота над вправами в парі, міні-групах, з контролем викладача і без нього);
- досягти зв'язку теорії з практикою;
- забезпечити автономне володіння іноземною мовою в ситуаціях професійного і повсякденного спілкування [14, с. 35].

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі нами було обгрунтовано оптимальну систему вправ навчання англійської мови на старшому етапі.

Використовувані вправи на заняттях з іноземної мови у вузі повинні, першочергово, бути спрямовані на досягнення основної мети, а саме – формування комунікативної компетенції. Завданням організаторів навчання є використання комбінації методів і засобів навчання іноземних мов, які забезпечать ефективність навчального процесу та формування комунікативної компетенції.

Відбір системи вправ повинен виходити з низки вимог: спрямованість вправ на вирішення конкретного завдання, співвіднесені з кінцевою метою навчання; наявність чіткої установки на здійснення саме тих дій і операцій, які підлягають формуванню комунікативної компетенції; відповідність змісту вправ рівню навченості здобувачів освіти на старшому етапі; наявність інструктивної і виконавчої структури; забезпечення поетапності формування навичок і умінь; проблемний характер вправ, що сприяє активізації розумової діяльності здобувачів освіти на старшому етапі, більшого залучення їх до навчального процесу.

Вибір системи вправ з усіх видів мовленнєвої діяльності (читання, говоріння, аудіювання, письма) залежить від рівня оволодіння іноземною мовою здобувачами. Кількість тих чи інших видів вправ передбачається викладачем, оскільки лише він може визначити темп, складність і необхідність більш ретельного відпрацювання видів мовленнєвої діяльності усередині конкретної групи здобувачів освіти на старшому етапі.

Навчання іноземної мови здобувачами освіти на старшому етапі повинно здійснюватися на основі певних принципів, вимог та правил, які враховують потреби здобувачів, цілі і завдання освітнього процесу.

Я, Мисліченко Альбіна Юр'ївна, своїм підписом засвідчую, що моя бакалаврська робота «Система вправ для навчання англійської мови на старшому етапі» виконана з дотриманням усіх вимог до наукової етики та поваги до інтелектуальних надбань, самостійно та індивідуально. Під час написання роботи я дотримувалась принципів академічної доброчесності та несу відповідальність за порушення загальноприйнятих правил цитування.

Підпис

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Г. В. Суть іншомовної компетентності як мети та результату професійної технічної освіти / Г.В. Абрамович // Наукові записки. Серія: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. Гоголя, 2005. – 257 с.
2. Борщовецька В. Д. Вправи для навчання англійської фахової лексики студентів-економістів /В. Д. Борщовецька// Іноземні мови. – 2003. – № 2.
3. Беляева О. Н. Принципы коммуникативного обучения иноязычной культуры [Электронный ресурс] / Ольга Николаевна Беляева. – 2012. – Режим доступа к ресурсу: <https://nsportal.ru/blog/obshcheobrazovatel'naya-tematika/all/2012/04/01/printsiipy-kommunikativnogo-obucheniya>.
4. Варянко Т. В. Навчання читанню науково-технічних текстів у немовних вищих навчальних закладах / Т. В. Варянко // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції: ФЛ, НТУУ «КПІ», 2012 . – 28 с.
5. Галопова С. В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежом / С. В. Галопова // Іноземні мови. – 2010. – № 4.
6. Глазунова Т. В. Види письмових висловлювань як об'єкт навчання / Тамара Володимирівна Глазунова // Іноземні мови. – Київ, 1997. – 115 с.
7. Гришкова Р. О. Методика навчання англійської мови за професійним спрямуванням студентів нефілологічних спеціальностей : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Р. О. Гришкова. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – 220 с.
8. Депчинська І.А. Впровадження інноваційних технологій навчання (на прикладі вивчення угорської та чеської мов). Методичні рекомендації

/Л.А.Депчинська, Н.В.Марфинець, М.В.Опачко. – Ужгород: УжНУ, 2016. – 43 с.

9. Каргина Е.М. Мотивация профессионального выбора и развития личности в процессе профилирования изучения иностранного языка: монография. / Е.М. Каргина. – Пенза: ПГУАС, 2013. – 486 с.

10. Кондратюк І. Г. Активізація навчальної діяльності учнів на уроці / І. Г. Кондратюк // Англійська мова та література. – 2006. – № 15.

11. Литвин С. В. Система вправ для навчання писемного спілкування учнів старших класів середньої загальноосвітньої школи [Текст] / С. В. Литвин // Іноземні мови. – 2001. – №1. – 8 с.

12. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник. – Вид. 2-е, випр. І перероб. / С. Ю. Ніколаєвої. – Київ : Ленвіт, 2002. – 328 с.

13. Мартинчук О. А. Доцільність застосування емоційно-сміслового методу навчання іноземної мови в технічному вузі [Електронний ресурс] / О. А. Мартинчук, Л. В. Демочка // Інноваційні технології у контексті іншомовної підготовки фахівця: матеріали 3-ї Всеукр. наук.-практ. конф., 7 квітня 2016 р. – Полтава: ПолНТУ, 2016. – 80 с.

14. Микитенко Н. О. Теорія і технології формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю: автореф. дис. / Н. О. Микитенко. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011. – 42 с.

15. Мисечко О.Є. Методика навчання англійської мови у середній школі. //Житомир. Полісся – 2002. – 129 с.

16. Морська Л. І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей / Л. І. Морська // Іноземні мови. – 2002. – № 2. – 233 с.

17. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Бігич, Н. О. Бражник, С. В. Гапонова, Г. А. Гринюк; ред.: К. І. Онищенко. – К. : Ленвіт, 2002. – 327 с.

18. Олійник Т. І. Рольова гра у навчанні англійської мови / Т. І. Олійник. – К.: Освіта, 1992. – 127 с.
19. Попко І. А. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах / І. А. Попко// Збірник наукових статей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Лінгвометодичні концепції викладання іноземних мов у немовних вищих навчальних закладах України». – Київ. – 2003. – С. 287–294.
20. Програма з англійської мови для професійного спілкування / Г. Є. Бакаєва, О. А. Борисенко, І. І. Зуєнок. – Київ: Ленвіт, 2005. – 119 с.
21. Сікорська Л.О. Професійна спрямованість на уроках англійської мови./Л. О. Сікорська// Сучасні концепції викладання ін. мов у середній та вищій школі.: Матеріали міжвуз. наук. практ. конф. – Вінниця, 2000.
22. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іношомовних мовленнєвих навичок і вмінь [Текст] / Н.К.Скляренко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – 149 с.
23. Тарнопольський О.Б. Методичні засади і структура посібника з навчального академічного письма англійською мовою студентів ВНЗ [Текст] / О.Б.Тарнопольський та ін. // Іноземні мови. – 2006. – № 3. – 144 с.
24. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge University Press, 2001.
25. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Ukrainian Universities (Draft). – Kyiv, 2004. – 94 p.